

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Абрамов В. М., Канюк В. М., Гриненко А. М., Колот А. М., Чернов В. І. Нормування праці. - Київ, 1995.
2. Богиня Д.П., Основи економіки праці, Київ: Знання-Прес, 2000.
3. Генкин Б. М. Организация, нормирование и оплата труда на промышленных предприятиях: Учебник для вузов. / Генкин Б. М., Грошова О.А. - М.: Издательство НОРМА, 2003. – 400 с.
4. Керженцев П.М. Принципы организации. Избранные произведения. / Керженцев П.М. - М., «Экономика», 1966. – С. 424.
5. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник 2-е изд., испр. и доп. / Кондаков Н.И. – М.: Наука, 1975. – 720 с.
6. Организация, нормирование и оплата труда: учеб.пособие / А.С. Головачев и [др.] ; под общ. ред. А.С. Головачева. – 3-е изд.испр. – Минск: Новое знание, 2007. – 603 с.
7. Организация труда: Учебник / Т. В. Емельянова, С. Н. Лебедева, Л. В. Мисникова и др.; под общ. ред. Л.В. Мисниковой. - Мн.: Выш. шк., 2004. – 302 с.
8. Организация и нормирование труда. Учебник для вузов/ под ред. Ю.Г. Одегова. - 3-е изд. перераб. и доп. - М.: Издательство "Экзамен", 2005. – 464 с.
9. Раченко И. П. Научная организация педагогического труда. / Раченко И.П. - М., «Педагогика», 1972. – С. 195.
10. Терехин В. С. Анализ занятий в школьных учебных мастерских / Терехин В. С. «Школа и производство», 1973, №5. – С. 47.
11. Філософський словник / За ред. В.І.Шинкарука - 2 вид.перероб. і доп. – К.: Голов. Ред. УРЕ, 1986.– 800 с.- (В опр.): 40000 пр.
12. Шматков Е. В. Методика професійного навчання. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів зі спеціальностей. Професійне навчання. / Шматков Е. В. – Харків, 2000. – 111 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Медведенко Ірина Сергіївна – аспірант кафедри загальнотехнічних дисциплін Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

Ірина МУРОВАНА (Кіровоград)

АНАЛІЗ ПРОГРАМ З ХОРЕОГРАФІЧНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ТА ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті здійснено аналіз навчальних програм з хореографічних дисциплін для загальноосвітніх та позашкільних закладів.

Ключові слова: навчальні програми, хореографічне навчання, учні молодшого та середнього шкільного віку, знання, уміння, навички.

The article analyzes the syllabi in choreographic disciplines for general and extracurricular educational institutions. It proves the influence of choreographic subjects such as classical, folk, modern, ballroom dance, dancesport and jazz modern dance on the formation of mentally-emotional side of the personality, the development of artistic and aesthetic taste of the rising generation. In addition, it emphasizes the role of knowledge and skills, given to the members of the children's choreographic groups in the process of mastering the sense of the state and authorial syllabi, which are implemented in the educational process of the general and extracurricular institutions.

Key words: syllabi, choreographic education, pupils of primary and secondary school, knowledge, skills, state and authorial syllabi, extracurricular educational institutions, classical dance, folk dance, modern dance, ballroom dance, dancesport, jazz modern dance.

Постановка проблеми. Проголошення незалежності й суверенітету України, прийняття Закону «Про освіту», державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»), створення нової концепції української національної школи значним чином змінює ситуацію в подальшому розвитку хореографічної освіти в Україні. За таких підходів аналіз програм з хореографічного навчання для загальноосвітніх та позашкільних закладів є доцільним і своєчасним.

Аналіз досліджень і публікацій. Розробкою наукових основ художньо-естетичного виховання займаються А. Гуменюка, В. Бутенко, В. Немцова, В. Рева, Г. Падалка, Г. Шевченко, Л. Масол, М. Гаврилова, М. Стельмахович, Н. Миропольська, Н. Яворська, О. Волинська, О. Олексюк, О. Рудницька, О. Світлична, О. Цвігун, Р. Шмагало. Важливі аспекти розвитку хореографічної освіти було розглянуто в дослідженнях А. Гуменюка, В. Авраменка, В. Богута, В. Верховинця, В. Рагозіної, К. Голейзовського, С. Легкої, Ю. Чурка. Зміст, форми й методи хореографічної освіти, особливості художньо-естетичного виховання та творчого розвитку дитини розкриті в працях В. Нечитайла, Д. Богоявленської, П. Фраза, С. Роботько. Вивчення регіональних особливостей займалися А. Гоцалюк, А. Підлипська, В. Пастух, І. Аксьонова, О. Бігус, О. Смоляк. Становленню хореографічного мистецтва на Кіровоградщині присвячені праці А. Кривохижі,

Б. Кокуленка, В.Ф. Похиленка. Однак названі дослідники лише частково торкалися аспектів розвитку дитячої хореографічної освіти й формування художньо-естетичного досвіду школярів.

Тематика нашого наукового пошуку значною мірою доповнює дослідження названих авторів, уможливорює визначити пріоритетні напрями хореографічного навчання.

Мета статті полягає в здійсненні наукового аналізу програм з хореографічного навчання для загальноосвітніх та позашкільних закладів.

Виклад основного матеріалу. Кінець XX – початок XXI століть увійшов в історію як період позитивних змін і якісних новоутворень у галузі хореографічної освіти, період, пов'язаний з появою нових програм з хореографічного навчання. Вивчення предметів хореографічного спрямування в навчальних закладах різних рівнів забезпечується програмами, які є нормативним документом, що визначає мету, має конкретний зміст, завдання, установлює та визначає обсяг, порядок та способи навчально-виховної діяльності й засоби контролю за її результатами.

1993 року Міністерством освіти і науки України було затверджено та рекомендовано до друку «Програму з хореографічного навчання дітей у підготовчих групах загальноосвітніх шкіл, шкіл мистецтв і позашкільних закладів України», укладачем якої стала методист сектору національного відродження та художньої освіти, А. Тараканова. Програма розрахована на викладачів хореографії загальноосвітніх шкіл і шкіл мистецтв, керівників гуртків позашкільних закладів. Розрахована на два роки навчання програма ставила за мету оволодіння вміннями й навичками, необхідними для розвитку хореографічних здібностей учнів молодшого шкільного віку. У першому півріччі А. Тараканова пропонує організовувати заняття таким чином, щоб наблизити їх до умов дитячого садка, поступово ускладнюючи вимоги, залучаючи дітей до розв'язання більш складних завдань.

У другому півріччі укладач програми зосереджує увагу на структурі репетиційного процесу, до якого входять колективно - порядкові вправи, ритмічні вправи, вправи біля станка, вправи на підлозі, вправи на розвиток рівноваги, танцювальні елементи, музичні ігри та ритмічні вправи, вправи на розвиток ритму, танцювальні етюди та вправи на розвиток артистичності. Чільне місце А. Тараканова відводить плануванню роботи педагога-хореографа й розробці сценарію уроку, за яким здійснюється процес навчання та який позитивно впливає на розвиток хореографічних здібностей і художньо-естетичне виховання учнів молодших класів.

Слід зауважити, що в програмі другого року навчання завдання ускладнюються, відповідно до вікових і фізіологічних можливостей дітей пропонуються нові вправи. Основними принципами добору матеріалу стали принцип відповідності змісту навчального матеріалу віковим особливостям учнів та принцип єдності художніх і педагогічних завдань. Програма охоплює багато зразків творчого характеру – це етюди та вправи на розвиток артистичності, ігри, вправи на розвиток почуття ритму.

Відповідно до типового навчального плану, затвердженого Міністерством культури і мистецтв України, 2002 року підготовлено та впроваджено в навчально-виховний процес програму з дисципліни «Класичний танець», укладачем якої стала Л. Цветкова. Вона пропонує вивчення основ класичного танцю з урахуванням особливостей навчання в школах мистецтв, позашкільних навчальних закладах, ліцеях. У програмі чітко простежується диференційований підхід, учні поділяються на дві групи А і В. Обсяг програми для кожної групи залежить від фізичних можливостей учнів, наявності природних здібностей, кількості годин, відведених для занять.

Насамперед рухи групи А розраховані на учнів, які мають високий рівень підготовки, досвід оволодіння складними вправами та вправами на пуантах. Такі заняття можуть проходити як колективно, так і в процесі індивідуальної роботи. Рухи групи В укладач програми пропонує для дітей, які не мають попередньої підготовки.

Цінним є те, що в цій програмі Л. Цветкова надає важливого значення формуванню творчої особистості дитини, приділяє велику роль музичному супроводу, пропонує вправи на імпровізацію, творчі завдання на створення етюдів, комбінацій, постановку власних композицій.

На особливу увагу заслуговує укладена В. Камінім програма курсу «Народний танець». Затверджена та рекомендована 2002 року Міністерством культури і мистецтв України до впровадження в практику роботи освітньо-виховних і культурно-освітніх закладів, це була перша програма, побудована на засадах українського танцювального фольклору й розрахована на 7 – 8 років навчання. «Народний танець є одним із дійових засобів естетичного виховання дітей, залучення підрастаючого покоління до багатств загальнолюдських цінностей», – наголошував укладач програми [3, с. 75].

Метою курсу, зазначає В. Камін, є залучення дітей до великого різномаття танцювальної і музичної творчості, прищеплення відчуття власної національної належності, ознайомлення з образною сутністю танцювальної культури різних народів світу. У програмі В. Камін керується принципом гармонійного формування фізичного апарату дитини, що дає можливість поєднувати творчі завдання з поступовим фізичним навантаженням, використовуючи в роботі диференційований підхід.

Велика увага приділяється підбору музичного матеріалу з урахуванням вікових особливостей сприйняття музики дітьми молодшого та середнього шкільного віку. Інтеграція хореографічного й музичного мистецтва позитивно впливає на формування естетичного ставлення дітей до

навколишнього середовища, сприяє розвитку інтелектуально-емоційних здібностей та художніх уподобань.

В. Камін наголошує увагу на тому, що, використовуючи матеріал програми, педагог має можливість змінювати обсяги складності хореографічного матеріалу. Ураховуючи можливості учнів та залежно від очікуваного результату, доцільно планувати різні варіанти сценарію уроку, ураховувати попередній досвід, рівень сформованості умінь і навичок у конкретних видах художньо-творчої діяльності.

У зв'язку зі створенням Міжнародної асоціації спортивного танцю України та проведенням хореографічних конкурсів і турнірів за спортивною тематикою В. Белей та Л. Куценко було створено програму гуртка спортивного танцю. В основі цієї програми покладено бальний танець (європейська та латиноамериканська групи). Програма розрахована на 8 років навчання.

Вивчення матеріалу відбувається, враховуючи принцип поступовості ускладнення матеріалу та поєднання мистецтва й спорту. Програма відзначається специфічними особливостями підготовки учнів. Ускладнення матеріалу та зміна порядку викладання відбувається залежно від можливостей учнів.

Модернізація хореографічної освіти, нагромадження методичного матеріалу та апробація інновацій уможливили систематизувати й узагальнити досвід щодо розробки нових програм. Так, 2005 року науково-методичним центром Міністерства освіти і науки було рекомендовано «Програми для творчих об'єднань позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів».

Аналізуючи запропоновані навчальні програми, слушно зазначити, що укладачами запропоновано диференційований підхід до їхнього структурування. А організація навчання на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб (особистісно орієнтованого підходу) і можливостей учасників хореографічних колективів сприяє суб'єкт = суб'єктивному співробітництву всіх учасників навчально-виховного процесу. У програмі чітко визначено мету, обсяг знань, умінь і навичок учнів, діапазон оцінювання хореографічно-творчих здібностей та прогнозований результат. Програми побудовані з урахуванням специфіки позашкільної освіти, її впливу на формування ціннісних орієнтирів школярів.

На особливу увагу заслуговує «Програма хореографічного гуртка», укладачем якої стала А. Тараканова. Метою хореографічної підготовки учнів за цією програмою вважається надання початкових умінь і навичок з хореографії, розвиток музичності, почуття ритму та надання можливості дитині самостійно впевнитись у продовженні занять цим видом мистецтва.

Доречно наголосити на тому, що ця програма відрізняється від попередньої тим, що в групах навчаються діти різного віку. Основною вимогою при формуванні таких груп є фізичне здоров'я дитини. Протягом першого року навчання за зазначеною програмою учень визначається у своїх намірах, бажанні продовжити навчання в хореографічному колективі із складнішою програмою та вимогами.

Розширену програму з поступовим ускладненням матеріалу та збільшенням фізичного навантаження учнів укладено Н. Масляк. Це «Програма ансамблю танцю». Оволодіння цією програмою розраховане на 8 років. Перші два роки навчання укладач визначає як початковий рівень, а наступні 6 – як основний. Працюючи за цією програмою, викладачі мають можливість залежно від рівня можливостей та конкретних умов даного колективу адаптувати та змінити навчальний матеріал. Особливу увагу Н. Масляк концентрує на звітних концертах та відкритих заняттях. Ці форми роботи по-перше, створюють позитивну мотивацію в навчанні, стимулюють учасників хореографічних колективів до самореалізації в умовах колективної діяльності, сприяють формуванню відповідальності за успіх і якість презентації програмного репертуару; по-друге, проведення відкритих занять дає змогу керівникам хореографічних колективів відшукувати й запроваджувати новітні технології та форми роботи, котрі істотно впливають на хореографічну підготовку учнів та стимулюють процес самовдосконалення особистості.

Цілком закономірно, що новий етап розвитку хореографічного мистецтва, обумовлений динамічними перетвореннями в сучасному житті, суттєво впливає на зміст, форми й методи роботи з дитячими хореографічними колективами. Швидкоплинна зміна та різноманітність напрямів і стилів хореографії зумовило розробку нових фахових програм. Науково-педагогічні працівники й надалі продовжують процес адаптації програми для різних видів хореографічних колективів відповідно до вимог сучасності. Так, А. Божко розробила програму «Гуртка сучасного танцю», де наголошується, що «розмаїття хореографічного мистецтва сприяло організації курсу вивчення сучасної хореографії. Цей курс складається з дисциплін хореографічного мистецтва, а саме: класичний танець, народно-сценічний танець, гімнастика, сучасні напрямки хореографічного мистецтва; масові та популярні форми танцю; модерн-джаз; історія мистецтва; історія балету; образотворче мистецтво; загальний інструмент; акторська майстерність; вокал» [3, с. 30]. Такий підбір предметів визначається вимогами, які зумовлені сьогоденням.

Передусім слід наголосити на тому, що ця програма розрахована на вісім років навчання. Опанування предметів музичного та образотворчого мистецтва уможливорює розуміння учнями гармонійного поєднання та взаємозалежності музичного твору й хореографічного матеріалу. Слід

визначити, що образотворче мистецтво розвиває творче мислення, уяву, бачення хореографічного образу під час постановчої роботи балетмейстера. Акторська майстерність допомагає створювати виразні, яскраві та зрозумілі образи композиції хореографічного твору. У створенні програми укладачем використані принципи: послідовності викладення та ускладнення матеріалу; системності; дидактичної обґрунтованості; єдності педагогічних, хореографічних та художніх завдань.

2005 року кафедрою хореографічних дисциплін, образотворчого мистецтва та дизайну мистецького факультету Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка було затверджено авторську програму ансамблю спортивного бального танцю «Надія», укладачем якої стала Т. Мутнова. Порівняно з попередніми навчальними програмами в програмі спортивного бального танцю передбачено ознайомлення з західноєвропейськими танцями, а саме: повільний вальс, танго, квік-степ, віденський вальс, фокстрот та латиноамериканськими танцями, з-поміж яких: самба, ча-ча-ча, румба, джайв, пасадобль. На особливу увагу заслуговує те, що у програмі наведено приклади уроків для груп різних вікових категорій. Ця авторська програма, розрахована на дев'ять років навчання та побудована за принципом наступності й поступового ускладнення матеріалу.

З огляду на сказане варто зазначити, що на початку нового тисячоліття, окрім розроблених програм з класичного, народного та сучасного танцю, з'явилася програма для занять колективів спортивного бального танцю, що є новим напрямом у розвитку хореографічного мистецтва й хореографічної освіти.

2005 року В. Войчук укладено «Збірник програм гуртків, студій, творчих об'єднань Кіровоградського обласного Центру дитячої та юнацької творчості», до якого увійшла програма «Школи хореографічної майстерності» ансамблю «Росинка», укладачем якої стала Г. Чайковська. Ця програма акумулює багаторічний досвід роботи Г. Чайковської з учнями молодшого та середнього шкільного віку, який уможливив педагогу створити власну концепцію художньо-естетичного виховання молоді засобами хореографічного мистецтва. Сутність цієї концепції полягає в тому, що для формування хореографічних учнівських умінь і навичок, які позитивно впливають на рівень хореографічної майстерності стосовно опанування таких дисциплін, як: ритміка, гімнастика, постановка концертних номерів, класичний танець, народно-сценічний танець, джаз-модерн та сучасний танець. Для формування естетичних смаків й уподобань підлітків Г. Чайковська пропонує вводити факультативний курс «Основи естетики», який позитивно впливає на розвиток естетичних почуттів і є показником естетичного ставлення до інтерпретації художнього образу тієї чи іншої танцювальної пропозиції. Водночас, чільне місце укладач програми відводить індивідуальній формі роботи з вихованцями, що необхідно для розвитку технічних можливостей кожного учасника колективу та формування художніх смаків виконавців.

За своєю побудовою, змістом та принципами розучування хореографічного матеріалу розділи «Основи класичного танцю», «Класичний танець», «Народно-сценічний танець» суттєво не відрізняються від розділів попередніх програм. Характерною особливістю зазначеної програми є розділ «Джаз-модерн та сучасний танець». При вивченні цього предмета розвивається координація, гнучкість і вільність рухів. Хореографічні комбінації вимагають швидкісного та майстерного виконання.

Послугуючись новітніми технологіями, керівники хореографічних колективів продовжували удосконалювати, розробляти та оновлювати робочі програми. Так, до вищезазначеного збірника увійшла програма «Школи хореографічної майстерності ансамблю «Час Пік», укладачем якої є І. Мурована. Програма розрахована на 10 років навчання та складається з трьох рівнів: початковий, основний, вищий. Учні поділяються на три категорії: молодша, середня та старша групи. Програма містить у собі розділи: ритміка, гімнастика, класичний танець, бальний танець, джаз-модерн, джазові танці. Можна відзначити, що, навчаючись за цією програмою, учні здобувають знання та виконавські навички сучасних напрямків хореографії, але базовими знаннями та вміннями залишається класичний танець.

Укладач виділяє основні завдання програми, які полягають в творчому розвитку особистості (творчі завдання), набуття виконавських вмінь та навичок у процесі навчання та широке їх використання у концертній діяльності; формування та виховання смаків учасників хореографічного колективу та надання можливостей для власної творчої реалізації.

Збагачення традицій у хореографічній освіті зумовлювало подальшу розробку нових навчальних програм. Викладачі хореографічних дисциплін і надалі адаптували програми відповідно до вимог часу та потреб всебічного розвитку учнів. Так, М. Русул та І. Русул 2006 року опублікували програму з «Хореографічного навчання школи естетичного виховання «В гостях у казки».

Аналіз цієї програми засвідчує, що автори приділяють велику увагу контролю за результатами навчального процесу. Так, у кінці навчального року обов'язковою формою звітності є проведення відкритих іспитів, звітних концертів для батьків та глядачів. Відкриті іспити активізують творчий розвиток дітей, підвищують відповідальність за результатами навчання, сприяють розвитку психічних процесів, а саме: уяви, відчуття, пам'яті, сприймання тощо. Звітні концерти для батьків є засобом

самореалізації. Це презентація творчих досягнень учасників колективу, технічних і художніх можливостей, майстерності хореографа щодо постановки танцювальних композицій та якості сценічного виконання.

Укладаючи навчальну програму, автори дотримувалися принципу наступності й поступового ускладнення хореографічного матеріалу. Детального розгляду набули теми, які спрямовані на формування хореографічних умінь та навичок, сценічної культури, акторської майстерності, віртуозності танцювальної техніки.

Досліджуючи процеси становлення й розвитку дитячої хореографічної освіти на Кіровоградщині кінця XX – початок XXI століття, доречно звернути увагу на методичний посібник «У вихорі танцю», підготовлений укладачами А. Коротковим, В. Джобадзе, В. Коротковою, В. Похиленком, І. Даниловим, І. Дроздовою, К. Сущенком, Н. Коваленко, Ю. Сивоконом, Я. Головенко. Збірник укладено на основі багаторічного досвіду роботи викладачів хореографічних дисциплін Кіровоградського обласного навчально-виховного комплексу (гімназія – інтернат – школа мистецтв) та затверджено Міністерством освіти і науки, молоді та спорту 2012 року.

Методичний посібник складається із програм навчальних дисциплін хореографічного циклу, з-поміж яких: «Творча гра», «Ритміка і танець», «Основи класичного танцю», «Основи народно-сценічного танцю», «Класичний танець», «Народно-сценічний танець», «Бальний танець», «Сучасний танець», «Початковий курс історії хореографії», «Підготовка концертних номерів», навчально-педагогічні ігри й тестові завдання, методичні рекомендації щодо виконання різних видів самостійної та індивідуальної роботи. Програми розраховані на підготовку учнів шкіл мистецтв, хореографічних колективів (гуртків), загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів.

Головним завданням роботи комплексу, зазначають автори, є створення умов для підтримання в школі широкого інтелектуального фону навчання, формування в учнів стійкого й глибокого інтересу до знань. Навчаючи творчих і обдарованих дітей, викладачі школи мистецтв прагнуть допомогти вихованцям виявити творчу активність, розвинути свою обдарованість, знайти власний нестандартний шлях розвитку. Упорядники визначають основні принципи побудови навчально-виховного процесу; серед яких: принцип спрямованості навчально-виховного процесу на всебічно розвинену особистість; принцип наукового підходу в навчанні; принцип системності й послідовності набуття знань і вмінь з різних дисциплін; принцип єдності навчально-виховного процесу.

Висновки. Аналіз навчальних програм та навчально-методичних матеріалів з хореографічних дисциплін для загальноосвітніх та позашкільних закладів дав змогу зробити висновок, що на межі двох тисячоліть з'явилася низка державних та авторських програм, розрахованих на різні типи дитячих хореографічних колективів, котрі містять комплекс дисциплін, з-поміж яких: класичний, народний, спортивний, сучасний, бальний танці, джаз-модерн та джазові танці. Укладачі цих програм визначають місце кожної дисципліни в системі хореографічної освіти молоді, мету, зміст, основні форми організації навчання та методи контролю, що уможливорює фундаментальну хореографічну підготовку учасникам художніх колективів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Збірник програм гуртків, студій, творчих об'єднань Кіровоградського обласного Центру дитячої та юнацької творчості. Частина III / Заг. ред. В.О. Войчук. – Кіровоград: «Імекс-ЛТД». 2005. – 84 с.
2. Програма з хореографічного навчання дітей у підготовчих групах загальноосвітніх шкіл, шкіл мистецтв і позашкільних закладів України. / Укладач А.П. Тараканова. – К.: 1993. – 24 с.
3. Програма для творчих об'єднань позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів / Науково-методичний центр середньої освіти Міністерства освіти і науки України. – К.: ТОВ Видавництво «Антей», 2005. – 192 с.
4. Тараканова А.П. Танцюйте з нами. Навчально-методичний посібник для вчителів хореографії (1 – 4 кл.) і керівників хореографічних гуртків (початковий рівень) загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів. – Вінниця: Нова книга, 2010. – 160 с.
5. У вихорі танцю: методичний посібник / [А.Є. Коротков, В.Ф. Похиленко, В.М. Короткова та ін.; за ред. О.О. Саленко] – Кіровоград, 2012. – 190 с.
6. Хореографічна та театральна культура України: каталог книжкової виставки до Всеукраїнської науково-практичної конференції факультету режисури і хореографії КНУКіМ «Хореографічна та театральна культура України: педагогічні та мистецькі виміри» / уклад. О.Ф. Омеляненко-Нібуліна; КНУКіМ, Бібліотека. – К.: 2013. – 36 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Мурована Ірина Володимирівна – пошукувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, відмінник освіти України, керівник народного художнього колективу ансамблю сучасного танцю «Час Пік» Комунального позашкільного навчального закладу «Кіровоградський обласний центр дитячої та юнацької творчості».